

Modstridende interesser i staten

Pierre Bourdieu

Jeg har fortolket det foreslåede tema frit og vil præsentere nogle overvejelser baseret på en historisk analyse af den moderne stats genese. Jeg vil anvende en repetition af statens genese som redskab til at bryde med den almindeligt anerkendte fremstilling af staten.¹ Den tese, som jeg vil fremføre – og jeg formulerer den her indledningsvis med fare for at ødelægge spændingen – går ud på, at staten grundlæggende er tvetydig og i hele sit virke sætter spørgsmålstegn ved det alternativ, vi her bliver præsenteret for, det klassiske alternativ, der kan symboliseres ved Hegel og Marx: på den ene side den Hegelianske forestilling om bureaukratiet som en universel kategori med en intuition og en vilje i overensstemmelse med almenvellets interesser (en forestilling der ofte forekommer hos sociologer, navnlig Durkheim, der opfatter staten som et organ for omtanke, et rationelt redskab med den opgave at realisere almenvellets interesser); på den modsatte side den marxistiske forestilling, hvor bureaukraterne er det universelles usurpatorer,² der uretmæssigt tilegner sig det universelle og optræder som om de offentlige ressourcer er deres private ejendom. Vi har alle dette alternativ i vores hoveder, og i mine øjne udgør det en forhindring for en analyse af staten, der netop er karakteriseret ved en tvetydighed, en slags sameksistens af disse to modstillede egenskaber – der på én og samme tid er modstridende og komplementære for så vidt som det universelle i staten er rodfæstet i det partikulære. Det er den tese, som jeg vil forsøge at argumentere for.

[1. *Kapitalkoncentration: magt*]

Jeg vil nu meget hurtigt og mangelfuldt skitsere statens genese, som jeg ser det, den moderne europæiske stats genese, hvad enten det er den franske eller den engelske

¹ Den foreliggende tekst er en oversættelse af Bourdieus bidrag til Emmanuel Wallersteins kollokvium "Idéologies de l'Avenir" i Paris, Séance V (13. marts 1993) med temaet "l'étatisme et l'anti-étatisme", ledet af Etienne Balibar. Teksten har tidligere været publiceret under titlen "On the Fundamental Ambivalence of the State", *Polygraph* 10 (1998), s. 21-32. O.a.

² Bourdieu deltager i en marxistisk diskussion om staten, og han bruger her Marx' klassiske udtryk. O.a.

model. Man kan beskrive denne proces som en tilblivelsesproces i ordets stærkeste betydning: dvs. en proces i kraft af hvilken en virkelighed, der ikke har været kendt tidligere, konstitueres (man kunne sige en orden i Pascalsk betydning). Denne proces kan beskrives som en koncentration af forskellige slags kapital. For det første, koncentration af en kapital af fysisk magt. Denne proces har alle teoretikere lagt mærke til: den er indeholdt i Max Webers klassiske definition, som alle gentager, ifølge hvilken staten har monopol på legitim voldsudøvelse, og den er gentaget af Elias og, mere nyligt, af Charles Tilly. Altså koncentration af fysisk magt i form af hæren og politiet (forskellen mellem disse to, der i udgangspunktet var relativt udifferentierede, er historisk udviklet i tidens løb).

For det andet koncentration af økonomisk kapital: Tillys nyere arbejder – der i mine øjne er ekstremt vigtige – viser klart forbindelsen mellem koncentrationen af fysisk magt og økonomisk magt. De første bestræbelser på at samle økonomisk kapital gennem skatter er knyttet til nationale krige, og de to koncentrationsprocesser indgår i en dialektisk relation. Jeg burde straks sige, at disse to koncentrationsprocesser, af fysisk magt og økonomisk kapital, ikke finder sted uden koncentrationen af en anden slags kapital, som jeg vil trække frem til sidst, men som måske i virkeligheden er den vigtigste: koncentrationen af den kapitalform, som jeg kalder symbolsk, dvs. en kapital vedrørende anerkendelse af magtens legitimitet osv.³

For det tredje, koncentration af kulturel kapital eller, mere generelt, informationskapital, en akkumulationsform der giver sig udtryk i fx statistikker, kartografi, arkiver osv. Man kan iagttage, hvordan denne akkumulation nødvendigvis er knyttet til akkumulationen af økonomisk kapital for så vidt som de tidligste regnskaber, de første matrikel-oversigter, de første folketællinger osv. er knyttet til skatteopkrævningen og til koncentrationen af økonomisk kapital.

Den sidste proces, der er den vigtigste, men som altid lades uomtalt i beskrivelserne af disse processer, der har skabt staten, er koncentrationen af det, som jeg har kaldt symbolsk kapital. Én af de vigtigste dimensioner af denne symbolske kapital er retten (dvs. koncentrationen af domsmagt i den statslige myndigheds hænder, og det vil i udgangspunktet sige kongens), der især sætter sig igennem ved hjælp af appel proceduren, hvilket betyder, at de feudale processer på en måde gradvis bliver fordoblet med de centrale processer, som konstituerer en domstol af sidste instans, en sidste proces ved højere instans, der tillader at efterprøve de mere partikulære lokale processer (analogien til fx konstruktionen af den Europæiske stat – EU – springer i øjnene). Koncentrationen af juridisk magt er altså en vigtig dimension i koncentrationen af, hvad jeg kalder symbolsk kapital. Men det er kun et specifikt eksempel på symbolsk magt. Og for at forstå denne proces kunne man tage overgangen fra ære til æresbevisninger som et anskueligt eksempel. Det vil jeg forklare. Der er en helt vid-

³ For en konkretisering se fx samtalen med Effi Böhlke om DDR-statens sammenbrud i dette temanummer. O.a.

underlig bog af Arlette Jouana,⁴ der viser hvordan kongemagten gradvist tiltager sig retten til at adle, at tildele titler: adelen, der var adelige af fødsel og i kraft af anerkendelse fra ligemænd og fra ikke-adelige, overgår langsomt til at blive adel i kraft af kongelig udnævnelse; man (over)går fra feudal ære til æresbevisninger, der er tildelt af en central instans, og denne koncentrationsproces illustrerer klart forbindelsen mellem alle de kapitalformer, som jeg lige har beskrevet: fx forudsætter koncentrationen af symbolsk kapital tilvejebringelsen af registre, skabelsen af autoriteter, der er i stand til at afgøre retstvister og til at anerkende de forskellige fordringers gyldighed eller omvendt at underkende dem.

Denne proces gør det muligt at forstå det, der forekommer mig at være absolut centralt i statens opståen, dvs. statens evne til at udøve magten til at udnævne, en ekstremt mystisk magt (selv om den hører til de realiteter, der er så almindelige, og som i den grad er selvfølgeliggjort af vores internalisering af de historiske erfaringer, at vi er holdt op med at undre os over det). I virkeligheden er der ikke noget mere mystisk end en udnævnelse: det er et kvasi-magisk indvielsesritual. (Hvis jeg havde haft mere tid, ville jeg have vist, at de forfattere, der kan være til størst nytte for at forstå en udnævnelse, uden tvivl er Marcel Maus og hans essay om magi og Ernst Kantorowicz, osv.).

Magten til at udnævne er altså resultatet af en koncentrationsproces, der gør kongemagten til "the font of all honors"⁵ – det er Blackstones formulering om Englands konge. Disse æresbevisninger er fx universitetstitler og -grader, adelstitler, professionstitler, autorisationer, alt det der får en person eller et kollektiv til at fremstå, som om de har ret til, at være det de er. Det bedste eksempel er "korporationen": de første kanonister [kirkeretlige lærde⁶] der bidrog til at konstruere staten, som vi kender den, støttede sig stærkt til korporations-modellen, hvor kirken er korporationen par excellence. De gjorde sig mange overvejelser over korporationens eller korpssets meget mystiske realitet: et kollektiv der transcenderer summen af dets medlemmer. Her må jeg henvise til Kantorowicz: kanonisterne taler om *le mystère du ministère*.⁷ Repræsentationens magi er mysteriet om ham, der er blevet bemyndiget til at være *plena potentia agendi*, den befuldmægtigede,⁸ der inkarnerer et kollektiv, som ofte kun eksisterer i kraft af ham (kollektivet skaber ham og han skaber kollektivet), inkarnationen af et korps i en krop (kanonisterne bruger disse termer). Inkarnationen af en social enhed – der til en vis grad kun eksisterer igennem den person, der inkarnerer

⁴ Arlette Jouana: *Devoir de révolte, la noblesse française et la gestation de l'État moderne, 1559-1561*. Fayard, Paris 1989. O.a.

⁵ "Alle æresbevisningers kilde". O.a.

⁶ Til forskel fra de senere dominerende *legistes*, dvs. sekulære retslærde. O.a.

⁷ Se hertil Bourdieu, "Repræsentationens magi", *Social Kritik* nr. 100 (2005), s. 50-57 og Loïc Wacquant, red., *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*, Polity Press 2005, s. 9, note 11: "Mysterium er latin for det oldgræske *musterion*, der oprindeligt betød 'hemmelig ritus' og senere henviste til noget uforklaret eller uforklarligt, mens *ministerium* udviklede sig til at betyde tjeneste, embede, erhverv eller håndværk (stavet som *misterium*". På fransk betyder *ministère* både ministerium og præsteembede, altså kirkens talsmand. O.a.

⁸ Den der har fået fuldmagt til at handle for kollektivet. O.a.

den – i en biologisk krop er et meget mystisk fænomen. Paven er kirken. *L'État, c'est moi*. Universitetet er rektor osv.

Med andre ord, denne koncentrationsproces fører til skabelsen af en ekstremt mystisk transcendent realitet, der ikke kan reduceres til dem der legemliggør den, og som tildeler dem, der legemliggør den, en magt, der transcenderer det partikulære ved den person, der besidder den og gør den virksom [dvs. gør brug af den – O.a.]. Denne meget mystiske form for magt manifesterer sig i særlig grad i udnævnelsesritualet og i "underskriften". Underskriften er en magisk bureaukratisk handling. Da jeg var ung udforskede jeg islam, og jeg så marabouterne [de hellige mænd] skrive kabbalistiske formler på et stykke papir, som gav papiret en magisk værdi. Republikkens præsidents underskrift på en udnævnelsesskrivelse er lige så magisk som en amulet; men vores snævert rationalistiske syn på disse fænomener afskærer os fra at se det. Kanonisternes spil med ordene *mysterium* og *ministerium* minder os om vore statslige institutioners beskaffenhed.

Hvorfor denne lange omvej gennem så fjerne områder? Fordi det er, hvad det drejer sig om, når vi beskæftiger os med staten. Jeg ville gerne have citeret en tekst af Hume, der siger, at "politiske filosoffer ikke i tilstrækkelig grad undrer sig over, hvor let det er at udøve magt".⁹ Måske fordi de intellektuelle til enhver tid har en slags kritisk, anarkistisk tilbøjelighed, så undrer de sig ikke tilstrækkeligt, når de ser, hvor let de statslige myndigheder skaffer sig lydighed. Og de undrer sig ikke over, hvor overraskende det er, at folk bøjer sig for de regler, der udgør hverdagslivets almindelige orden. Når jeg har læst denne tekst af Hume med så stor opmærksomhed, så er det fordi jeg også undrer mig over dette fravær af forundring. Jeg finder, at der er noget bemærkelsesværdigt ved det faktum, at den statslige orden sætter sig så let igennem, om end der også er alle former for overtrædelser af loven (i begyndelsen gjorde folk oprør imod skatten, i dag har vi skattesnyderi), der får os til at glemme i hvor høj grad den statslige orden sætter sig igennem. For at forstå omfanget af statens herredømme, er det nødvendigt at inddrage alt det, som jeg lige har erindret om, dvs. den symbolske kapital, som almindeligvis glemmes i (sådanne) analyser. Ifølge Max Webers klassiske definition er staten karakteriseret ved et monopol på legitim anvendelse af vold (underforstået fysisk magt). Jeg vil tilføje, at staten defineres ved monopolet på legitim fysisk og *symbolsk* vold, hvor magten til at udnævne er denne symbolske volds form par excellence, en vold der udøves med en slags indforståelse [*complicité*] fra dem, der underlægger sig den.¹⁰

Denne meddelagtighed består i en form for anerkendelse, der indebærer medvidden, men ikke i den almindelige betydning af bevidst viden: det er en praktisk anerkendelse, der kommer i stand gennem handling og uden bevidsthedens mediation. Den statslige orden hviler på en sådan symbolsk vold; dvs. (for at komprimere en

⁹ Se fx den fulde ordlyd i citatet fra David Hume: "On the First Principles of Government" (1758) i Bourdieu, *Af praktiske grunde*, København 1997, s. 127 og i Bourdieu, *Meditationen*, Suhrkamp 2000, s. 228. O.a.

¹⁰ Se fx samtalen med Effi Böhlke i dette temanummer, hvor Bourdieu også præciserer brugen af termen *complicité*. O.a.

lang analyse, som jeg ikke har tid til at gennemføre) den beror på en overensstemmelse mellem den objektive ordens strukturer og de mentale strukturer hos dem, der bliver underkastet denne orden. Når staten sætter sig så let igennem, når den så let gennemsetter sin symbolske magt, så er det fordi staten (inden for en bestemt jurisdiktion svarende til dens territorium) er i stand til uhindret at gennem sætte nogle mentale strukturer, der er i overensstemmelse med dens strukturer. Med andre ord, når staten udøver sin dominans så gennemgribende og så let, så er det fordi den er i stand til at påtvinge os alle statens tanker eller statens tænkemåde, eller en måde at tænke staten på (ved hjælp af alle former for formidling, skolesystemet osv.). Og det er denne overensstemmelse mellem statsinstitutioners objektive strukturer og de strukturer, som man kan kalde subjektive – i den betydning at de er immanente i subjekternes, de konkret handlende individers tanker – det er denne overensstemmelse, der udgør grundlaget for den statslige orden, som vi kender den.

[2. Universalisering og monopolisering: standardisering]

Jeg kan nu give mig i kast med alternativet mellem etatisme og anti-etatisme eller anarkisme, der ofte tangerer distinktionen socialisme / liberalisme (det er to parallelle modsætningspar, der ofte forveksles; mange diskussioner – frem for alt i den aktuelle situation med en ikke-ekspliciteret nyliberalisme – beror på denne forveksling mellem disse to modsætningspar). Denne modstilling forekommer mig at være overfladisk, og den holder ikke over for den type analyse, jeg her har skitseret. Ud fra logikken i det perspektiv jeg har anvendt, ser man, som jeg indledende formulerede det, at staten grundlæggende er tvetydig (for nu at sammenfatte det i en enkelt sætning) for så vidt som ensliggørelses- eller samordningsprocessen [*unification*], koncentrationsprocessen næsten uundgåeligt også er en monopoliseringsproces (ensliggørelse / monopolisering er etymologisk det samme). Jeg vil forsøge at vise, for det første at disse to processer historisk ikke kan adskilles, og derefter stille spørgsmålet: om dette sammenfald er uundgåeligt og nødvendigt eller om det bare er historisk, kontingent. Det rejser også spørgsmålet om hvilke kræfter, der ville kunne mobiliseres for at forsøge at gøre noget for at koncentrationsprocesserne, standardiseringsprocesserne ikke nødvendigvis bliver monopoliseringsprocesser. Det er et meget konkret problem, som man kan stille vedrørende Europa: vil den *aktuelle situation i Europa* genskabe den proces, som de moderne stater er resultater af, hvilket vil sige koncentrationen af de fordele, der er forbundet med at staten eksisterer, i hænderne på en statsadel (et "Eurokrati"), først og fremmest det universelle [*l'universel*], der er et resultat af at staten blev konstrueret? Med andre ord: vil konstruktionen af *den europæiske stat* som en universaliseringsproces nødvendigvis medføre en monopolisering af det universelle? En monopolisering af det universelle er den mest uacceptable form for monopolisering. Og netop fordi jeg er af den overbevisning, at staten konstruerer det universelle, stiller spørgsmålet om statens magtmonopol sig – for mig at se – på en særlig dramatisk måde.

Jeg går lidt tilbage for mere detaljeret at vise, hvordan samordningen [*l'unification*] ledsages af en universalisering, der samtidig er en monopolisering. Samordningsprocessen, der fandt sted mellem, lad os sige, det 12. og det 20. århundrede, blev aldrig helt gennemført. Lad os tage markedet for symbolske goder som eksempel. For at give en konkret forestilling om, hvad jeg lægger i dette udtryk, vil jeg kort redegøre for et fuldt ud empirisk arbejde, som jeg foretog for nogle år siden om de ugifte mænd i en region i Syd-Frankrig,¹¹ og hvor jeg mener at have vist, at gruppen af ungarle var det der blev slutresultatet af standardiseringen [*l'unification*] af markedet for symbolske goder [eksemplificeret ved kriterierne for mænds værdi på ægteskabsmarkedet – O.a.]. Meget kort fortalt er det sådan, at mange af de franske provinser i tilbagegang i nogen grad har bevaret deres lokale traditioner, hvad angår ægteskabstransaktioner, forælderroller, sociale omgangsformer og æstetiske værdier. Som konsekvens heraf havde en bonde fra Bearn med en "bondsk" fremtoning stadig [umiddelbart efter 2. verdenskrig – O.a.] værdi på ægteskabsmarkedet. Men standardiseringen af markedet for kulturelle og symbolske goder medfører, at de normer, der gælder på markedet for kulturelle goder centralt, og dermed for ægteskabsmarkedet centralt, overføres til selv de mest afsides liggende og tilbagestående provinser, specielt til kvinder, der – idet de tog dette værdisæt til sig – fandt at de mandlige partnere, som de fik tilbudt i det lokale marked, var uden værdi, og derfor endte de som ungarle. (Man kan i dette eksempel se, at koncentrationsprocessen aldrig er helt gennemført, og at det centrale monopol aldrig udstrækker sig til alle livets kulturelle aspekter.) Når det er sagt, skal det også siges, at denne samordningsproces er en universaliseringsproces. Jeg vil uddybe dette punkt. Det er klart, at nationalstaten konstruerer sig selv i opposition til det lokale i form af en *de-partikularisering*, idet den transcenderer det regionalt partikulære, osv.: Nationalstaten konstruerer sig selv i kraft af, at den har tilgang til en højere grad af universalisering. Når det er sagt, så skal det også siges, at disse nationalstater ikke er universelle stater. Disse nationalstater konstruerer altid sig selv op imod andre nationalstater. Dvs. at hvis der er tale om en *de-partikularisering*, så er det en relativ *de-partikularisering*, en relativ universalisering. Alt det, jeg her siger, kunne siges om *Europa i den aktuelle situation*: Unionsprocessen giver en højere grad af universalisering, men den fører ikke til den universelle stat; som alle andre stater konstrueres *denne overnationale stat* i udtalt opposition til andre, som det fremgår i sager vedrørende nationalitet, indfødsret osv. Dvs. samordningen [*l'unification*] ledsages af en relativ universalisering, en *de-partikularisering* og mere omfattende en fratagelse af indfødsretten [dvs. de nationale særrettigheder – jf. Bearn-bønderne, der blev frataget de lokale særrettigheder. O.a.].

¹¹ Bourdieu henviser her til Bearn-studierne fra 1962, som han i 1989 for tredje gang var vendt tilbage til for at re-analisere dette empiriske materiale som netop en konkret og forståelig virkeliggørelse af markedet for symbolske goder, dvs. som en model for effekten af symbolsk standardisering. O.a.

[3. Overgangen fra dynastisk til bureaukratisk stat: symbolsk standardisering]

Også her gælder det: at jeg ikke kan præsentere en gennemført argumentation, og jeg viser kun argumentations-modellen i form af et billede. Man kunne sige at processen, der konstruerer staten, er indeholdt i overgangen fra kongens bror til kongens minister.¹² Det er overgangen fra én transmissionsform, en overførelse af magt baseret på blodets bånd, på slægten, på familien osv. (hvor modellen er den dynastiske stat), altså forstået som kvasi-naturlig og under alle omstændigheder i stand til at kunne legitimere ved at referere til naturen og teorier om blodets bånd, arv osv., til en transmissionsform, hvor overførelsen af magt er formidlet af (altid relative) universelle foranstaltninger, som fx skolesystemet. For eksempel begyndte kongens ministre fra det 12. århundrede at modtage en oplæring, der ikke lignede den, som kongens brødre fik, og de [retskyndige] begyndte at blive uddannet på skole. Skolen er en legitimeringsinstans og derfor også en universaliseringsforanstaltning; og samtidig blev bureaukratiske forbindelser sat i stedet for blodets bånd (det er den bureaukratiske stats-model). Det var med den betydning, jeg talte om fratagelse af indfødsretten, men det må jeg lige præcisere. Med et slag blev statens tænkemåde ændret. Fra det 12. århundrede op til og med den franske revolution har juristerne arbejdet på dette ekstremt vanskelige forehavende / projekt, der bestod i at konstituere en ny tænkemåde, en tænkning i termer af *offentlighed*. Jeg vil ikke opholde mig ved det her, fordi det kunne føre for vidt. Kun et enkelt eksempel, det som altid anvendes: vægt- og måleenhederne. Da jeg arbejdede med det kabylske sprog lavede jeg meget omhyggelige fortegnelser over måleenhedernes navne, og jeg fandt ud af at de varierede fra klan til klan, fra stamme til stamme, hvad der kunne give anledning til stridigheder (albuemål kunne variere med armlængden hos den der udmålte). Overgangen til standardiserede, universaliserede, centralt fastsatte vægt- og måleenheder repræsenterer selvfølgelig et fremskridt i retning af universalisering: man kan blive enige, man kan foregribe en masse konflikter.

Det er en metafor for alle de processer, der især viser sig inden for det retlige område, i kraft af standardiseringen af de lokale retsregler, osv. Men denne universaliseringsproces gennemføres af sociale aktører [*agents*], de første tjenestemænd, der såvel i Frankrig som i England meget ofte er jurister, der fremmer det universelle, fordi de har en interesse i det universelle. Disse sociale agenter har bidraget til at skabe staten, som vi kender den, både ved at opfinde praksisformerne og ved at opfinde de særlige diskurser til at retfærdiggøre disse praksisformer. (De fleste af den politiske filosofis værker – som vi kender og som vi ofte behandler ligesom vi behandler filosofiske værker, dvs. som diskurser, der skal betragtes som tekster i og for sig selv [*en eux-mêmes et pour eux-mêmes*], uafhængigt af de funktioner de måtte have haft for dem, der skrev dem – var politiske interventioner.¹³) De fleste af disse forfattere var

¹² Se hertil Bourdieu, "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic field", Loïc Wacquant, red., *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*, Polity Press 2005, s. 29-54. O.a.

¹³ Se hertil om de seneste 20 års nye statshistorikere i artiklen om "Statens praksisformer" i dette temanummer. O.a.

nogle folk, der under dække af at beskrive staten frembragte en stat, der passede til deres interesser, der til en vis grad var universelle interesser. De har forfægtet det universelle, fordi de havde interesse i det universelle. De var forbundet med det universelle. (Når man endnu engang tænker på eurokraterne, tror jeg analogien giver sig selv.) Disse folk har gjort sig selv til en slags *statsadel* ved at lave en stat, om hvilken de sagde, og som gennem dem sagde, at for at kunne styre den, var det nødvendigt at være som dem, dvs. universelle, *rettens* indehavere [*détenteurs du droit*]. Den franske revolution ligger ud fra denne logik fuldt og helt i forlængelse af den forudgående periode; den var kun fuldførelsen af en proces, der begyndte i det 12. århundrede. Disse folk har lavet staten, og de lavede sig selv ved at lave staten, og de gjorde det på en sådan måde, at de var de eneste, der var i stand til at udøve den [symbolske] magt, som de var i færd med at opfinde. Det vil sige, at de på én gang konstituerede staten og deres eget monopol på statsmagten.

Mærkeligt nok bliver integration og dominans ofte modstillet (jf. den indledende henvisning til modstillingen af Hegel og Marx). Det er endnu engang en af de dualismer, som vi alle har i hovedet, frem for alt hvis vi er sociologer: Durkheim, integration, Marx, dominans... I virkeligheden er det en falsk modstilling; for at dominere er det nødvendigt at integrere. Eksemplet med ungarerne fra Bearn, som jeg brugte for et øjeblik siden, illustrerer det. For at kunne fordømme ungarerne fra Bearn til et liv som ugifte, var det nødvendigt at gennemsætte en symbolsk orden, i hvilken de mistede enhver værdi (på ægteskabsmarkedet). Så længe de havde deres lokale særeheder, deres lokale danse, deres lokale vaner, deres lokale tale klarede de sig meget fint. Fra det øjeblik, hvor deres tale blev en dialekt, hvor deres danse blev landlige, hvor "bondsk" [*paysan*] blev et skældsord som bilisterne brugte, osv. var de færdige. Med andre ord, de måtte integreres og integreres via skolen, der gav dem og deres potentielle partnere en standardiseret forestilling om, hvad der har eller ikke har værdi, om den legitime måde at tale, om den legitime måde at omgås pigerne, osv.; derfor bliver de på det tidspunkt forkastet som værdiløse. Det er kapitalkoncentrationen, der skaber kapital. Man kan kun tænke provinsen relationelt, og det provinsielle er ganske enkelt det, der ikke er som i Paris, det der ikke er kapitalen / som i hovedstaden;¹⁴ og det provinsielle bliver på denne måde berøvet sin værdi som følge af selve integrationen.

Det er derfor, samordningsprocessen [*l'unification*] er en universaliseringsproces, men denne universaliseringsproces er samtidig en monopoliseringsproces; og blandt de ting, der monopoliseres, er det universelle. Og jeg er af den opfattelse, at det er den særegne egenskab [*particularité*], der karakteriserer statsadelen. Det er derfor, at det er meget vanskeligt at tage kampen op med den og bare at forstå den (ud over det faktum at vi er meddelagtige). Statsadelen gør krav på at have monopol på det universelle, dvs. på alt det, den har akkumuleret: selve kundskaben om staten og det, der er det mest universelle inden for den konkrete stat, videnskaberne og den nationale

¹⁴ Bourdieu spiller på dobbeltbetydningen af ordet *capital / capitale*. O.a.

litteratur, kulturen, osv., osv. Alle de ting, som vi forbinder med ideen om det universelle, tydeligvis begyndende med selve det bureaukratiske rationale, har altså den fælles egenskab, at de i deres genese er forbundet med konstruktionen af den moderne stat, og at de er (forud)bestemt til at blive monopoliseret af dem, der har konstrueret denne stat.¹⁵

[4. Det bureaukratiske felt: modstridende interesser i staten]

Jeg går tilbage til staten og til vanskeligheden med at løse det spørgsmål, vi har fået stillet. Det er et uløseligt problem, således som det er formuleret, og man kan kun løse det ved at formulere det på en anden måde. I stedet for staten ville jeg sige det bureaukratiske felt – for at angive det særlige rum, der er konstrueret i tidens løb, og hvor alle de sociale kræfter er repræsenteret. Én af vanskelighederne som vi har med at tænke staten i de klassiske alternativer – jf. spørgsmålet om staten er et redskab for dominans eller om staten er en konfliktløsningsinstans – beror på det faktum, at staten selv er et resultat af de forudgående styrkeforhold mellem de dominerende og de dominerede. Fx blev den indbyggede tvetydighed i staten mellem dominans og formidling meget tydelig for mig i et arbejde jeg for nylig har lavet om politikken vedrørende støtte til boligbyggeriet.¹⁶ Det bureaukratiske felt var stedet for en meget afdæmpet og samtidig meget voldsom debat mellem de forskellige sociale agenter, repræsentanter for HLM (almennyttige boliger), repræsentanter for kommunerne, osv., og ligeledes repræsentanterne for de store banker, der ønskede at indføre nogle nye låneformer i fast ejendom, og som altså havde brug for statens hjælp (finansinspektører, planlægningsingeniører fra centralforvaltningen, osv.¹⁷) til at legitimere en ny form for boligstøtte, der tillod bankerne at sælge en ny slags boliglån. Det viste sig i dette konfliktforløb, at ingeniørerne havde sammenfaldende interesser med nogle af de domineredes interesser; for at forsvare deres egen eksistens og deres særlige interesser som ingeniører i den centrale forvaltning (dvs. som dominerende) havde de interesse i at forsvare de interesser, som bestemte kategorier af dominerede havde (fx repræsentanter for HLM). Modsat dette forsvarede finansinspektørerne deres interesser som finansinspektører (der ofte er forudbestemt til at overgå til jobs i de private banker) ved at forsvare bankernes partikulære interesser...¹⁸ Jeg tror, at hvis man viste konflikterne omkring reformer inden for skolen eller de akademiske eliteskoler osv. samme opmærksomhed, så ville man finde de samme ting; man ville finde nogle folk inden for det bureaukratiske felt, der havde interesser knyttet til deres position i feltet, som står i en homolog relation til interesser uden for feltet. Det er derfor staten altid er meget tvetydig. Fx reproducerer den modstilling, man altid

¹⁵ Jf. "En videnskab om statens praksisformer" i dette temanummer, hvor forfatterne i afsnittet om "bureaukratiske stat i Europa (og USA) skabte "sociale videnskaber ... der var i de bureaukratiske institutioners tjeneste". O.a.

¹⁶ Se Pierre Bourdieu, *The Social Structures of the Economy*, Cambridge 2005, spec. s. 118f om Raymond Barre-kommissionen.

¹⁷ Se samme sted spec. kap. 2. O.a.

¹⁸ Ophold markeret i Bourdieus manuskript. O.a.

foretager mellem "udgiftsministerier" [*ministères dépenses*], som det hedder i bureaukratiske termer (dvs. de sociale eller velfærdsministerierne), og "økonomiske ministerier" [*ministères financiers*] groft sagt oppositionen mellem de dominerede og de dominerende inden for det bureaukratiske rum. Det betyder, at de rent interne kampe i staten ikke er uden relationer til eksterne kampe, hvilket dog ikke vil sige at de slet og ret afspejler hinanden. Det bureaukratiske felt har en relativ autonomi, der betyder, at eksterne kampe kun viser sig i det bureaukratiske rum i en afgørende ændret form. Dette eksempel skulle være tilstrækkeligt til at bryde med den almindelige fremstilling af statens funktionsmåde og til at vise, i hvor høj grad de almindelige diskussioner er fokuseret på en falsk problemstilling (fx spørgsmålet om staten enten favoriserer de dominerende eller de dominerede).

Til denne tvetydighed i statens interesseorientering følger sig en anden og mere grundlæggende årsag til statens tvetydighed, som jeg aldrig undlader at gøre opmærksom på, og som er indskrevet i hjertet af *den statslige orden*, der er blevet opfundet lidt efter lidt. For at få og give en korrekt ide om denne i allerhøjeste grad mærkelige orden, er det nødvendigt at undre sig – ligesom man ville gøre, stillet over for et arkaisk samfund – og at se med nye øjne på de ekstraordinære ting, der hører til bureaukratiets almindelige praksis, som fx "kommissioner". Jeg har tænkt meget over dette spørgsmål, fordi jeg oplevede den omtalte kommission under ledelse af Raymond Barre.¹⁹ Kommissions-modellen, der blev opfundet i England i det 12. århundrede som kongens kommission, er noget meget mystisk: det er ikke en forsamling, fordi den er udpeget af magthaveren; men den skal ikke desto mindre i nogen grad være repræsentativ. Når det er sagt, så går det ud på, at der udnævnes en formand, vel vidende at det er ham, der kommer til at lave kommissionens rapport, og at man ved at udnævne ham forudbestemmer, hvad rapporten kommer til at indeholde, eftersom man konsulterer den udnævnte formand om valget af medlemmer til kommissionen. Men det er trods alt nødvendigt at gøre det på en måde, så det ikke ser ud som en almindelig betroet embedsmand, der er udpeget til at udføre en opgave, der er bestemt på forhånd. Det er altså nødvendigt, at en kommission har en repræsentativ grundstamme, det er nødvendigt at den har en fagforeningsrepræsentant, osv. Det ved vi alle alt for godt, det er vi vant til, og det undrer os ikke.

Imidlertid er det, der har undret mig mest i mine studier af statens historie, det besvær som den opkommende statsadel har haft med at skabe de begreber, der er blevet helt almindelige for os, som fx begrebet om det offentlige.²⁰ Begrebet det offentlige, som vi fx uden nærmere eftertanke bruger i udtryk som offentlig institution, offentlige tjenester, offentlig administration, offentlig uddannelse, offentlig ret, osv. Juristerne har lige fra begyndelsen haft og har stadig monopol på formuleringen og fastsættelsen af disse begreber. Man løber her ind i den konflikt, der er lige så gam-

¹⁹ En liberalistisk økonom, der var fransk EU-kommissær 1967-73 og premierminister 1976-1981 under præsident Valéry Giscard d'Estaing. O.a.

²⁰ Se hertil også "En videnskab om statens praksisformer" i dette temanummer om udviklingen af begrebet tjeneste og den bureaukratiske stats offentlige tjenester. O.a.

mel som sociologien, konflikten mellem juristerne og sociologerne. Juristerne mener, at det er dem, der bestyrer den rigtige viden om den sociale verden, og det er ikke helt forkert for så vidt som deres viden er en performativ viden, der siger, hvad det er for forhold, der eksisterer, og som i vidt omfang giver de forefundne forhold gyldighed. Men juristerne har, mere enkelt formuleret, ikke indsigt i, hvad det betyder, at gøre det de gør, dvs. de indser ikke, at det er en performativ diskurs, og de har ikke indsigt i de funktioner, den varetager. Disse folk, der opfatter sig selv som dem, der tænker objektet [dvs. sætter den statslige regulering på begreb – O.a.], er i virkeligheden selv en del af objektet, og de har andel i objektets genese.²¹

Juristerne har spillet en afgørende rolle i opfindelsen af en universel kompetence, hvad angår det offentlige, men det er en kompetence, som de har monopol på, og som er foruddisponeret til at fungere som en form for kapital. Koncentrationen af alle de kapitalformer, der har indgået i og medvirket til konstruktionen af staten, har ført til skabelsen af en slags metakapital, dvs. en kapital der muliggør, at man kan kontrollere alle andre kapitalformer. For at blive rigtigt forstået vil jeg vende tilbage til eksemplet med kommissionen. Lad os antage, at nogen i morgen ville skabe en kommission om de akademiske eliteuddannelser [*grandes écoles*]; den ville straks ændre en bestemt slags kulturel kapital, og den ville kunne ændre vekselkursen for eller den sociale værdi af de forskellige eliteuddannelser (fx ved at beslutte, at der i stedet for tredive studenter pr. år ved *école normale* skulle være tre hundrede; eller at titlen *normalien* ikke længere skulle give ret til at starte på andet år ved *Sciences Po*; eller omvendt, at *normaliens* skulle have adgang til *ENA* uden om den særlige adgangseksamen).²² Kandidaterne fra *ENS* og kandidaterne fra *ENA* ville straks mobilisere for at forhindre sådanne foranstaltninger i at forårsage en devaluering af deres kapital. Historien er fuld af den slags kampe, som historikerne ikke helt giver den plads, de fortjener. Kampene om staten er kampe om den magt, der giver mulighed for at regulere magtrelationerne, evnen til at regulere vekselkursen mellem de forskellige slags kapital. Når det er sagt, så skal det også siges, at denne metakapital får noget af sin virkningsfuldhed fra det faktum, at den opfattes som offentlig, som *universel*, at den ikke egentlig tilhører nogen, og at de, der har ret til at anvende den, må have nogle særlige egenskaber og især kulturel kapital (i dag skal de have afgangseksamen fra *ENA*).

Altså, den stat, der er blevet opfundet skridt for skridt, dvs. det bureaukratiske felt, er et område for kampe mellem de sociale agenter, der i de kampe, som bringer dem i modstrid med hinanden og ligeledes med de almindelige borgere, kan og er nødt til at påberåbe sig det universelle for at sejre. Hvis man er realist, må man for at undslippe alternativet mellem Marx og Hegel indrømme, at det eneste universelle vi har, er det som vi får fra de folk, der har en interesse i det universelle; at det eneste uni-

²¹ Bourdieu skitserer her en dobbelt historisering af retsvidenskaben og de juridiske eller retlige professioner, der i "En videnskab om statens praksisformer" i dette temanummer mere udførligt analyseres som den bureaukratiske stats administrative eliter, der har skabt "offentlig ret". O.a.

²² *Normalien*: kandidat fra *ENS*, den filosofisk-humanistiske eliteskole; *Sciences Po*: politologisk eliteskole; *ENA*: eliteskolen for ledere til centralforvaltningen. O.a.

verselle, vi har adgang til, er det universelle, der altid er truet af at blive monopoliseret af dem, der har monopol på det universelle, dem der – som Marx formuler det – universaliserer deres partikulære interesser ved at skabe det universelle. Disse analyser kan forekomme abstrakte og en smule umotiverede, men de kan tjene som grundlag for en veritabel *realpolitik* for det universelle, der ikke har ret meget at gøre med at prædike om dialog, à la Habermas, osv. (som er meget på mode i dag). Man kunne om Habermas sige det, som Durkheim sagde om Kant: han spørger, *hvor kommer fornuften fra?*, og han ved ikke, hvordan han skal svare på spørgsmålet. Vi ved imidlertid, at den statslige fornuft, statens rationale, statens universelle fremkommer i historiens løb, og at der ikke er noget uden for historien; at den smule universelt, vi er i besiddelse af, er forbundet med universaliseringen af de partikulære interesser, som de kategorier af agenter, der har interesse i det universelle, har – hertil hører også de intellektuelle. Vi må tage det universelles radikale historicitet til efterretning og tage hensyn til de brist og mangler, som alt universelt er påvirket af, eftersom det er et produkt af en interesse i det universelle og af nogle partikulære interessers universaliseringsproces. At vi anerkender det, betyder absolut ikke, at man er henvist til relativisme, og heller ikke til nihilistisk resignation. Der er plads til det universelles politik, en fornuftens *realpolitik*,²³ dvs. en politisk praksis, der er opmærksom på det universelles historiske rødder i nogle interesser i at forsøge at mobilisere dem, der har interesse i det universelle, til fordel for det universelle. Det vil så betyde, at et arbejde med undervisningsreformer er lige så vigtigt som at udbrede sig om den "herredømmefri" kommunikation, osv. Det var det [argumentation for tesen om de modstridende interesser i staten / at det universelle i staten er rodfæstet i det partikulære. O.a.].

Hvad angår samordningen af Europa, kan man eksempelvis, hvis man tager udgangspunkt i det jeg har sagt, som kan forekomme meget spekulativt, udvikle en rationel strategi for politisk handling til fordel for det universelle. Det universelle kan kun blive til virkelighed via politisk handling. Og i særdeleshed i kraft af en kollektiv opmærksomhed omkring monopoliseringens farer, der er indskrevet i enhver universalisering. Meget konkret, de der sommetider kaldes *eurokraterne*, og som er efterkommere efter kanonisterne, det 16. århundredes retslærde, den franske revolutions jurister, osv., befordre det universelle ved at befordre deres partikulære interesser (dvs. deres økonomiske interesse i det universelle). Det afgørende spørgsmål er at vide, hvordan det er muligt at holde øje med disse eurokrater og at skabe en modmagt ud fra en anden interesse i det universelle, fx de intellektuelles (interesse i det universelle); de er selv under mistanke for monopolistiske ambitioner, men i stand til

²³ Bourdieu bruger udtrykket "en fornuftens realpolitik" om en kritik af de sociale forhold, som fokuserer på de ændringer, der faktisk sker og/eller er mulige, og som ikke udgår fra abstrakte ideologiske politiske programmer, men som derimod forholder sig til den forefundne sociale virkeligheds modstridende interesser. For en uddybning se fx: "Vernunft ist eine historische Errungenschaft", *Neue Sammlung* (1985/3); "Für eine Realpolitik der Vernunft", in *Das Bildungswesen der Zukunft*, (1987); *Pascalian Meditations*, Polity Press 2000: 126f. O.a.

partielt og midlertidigt at modvirke tendenserne til monopolisering, der er den uundgåelige pendant til tendenserne til universalisering.²⁴

Oversat af Anders Mathiesen

²⁴ Se hertil Pierre Bourdieu & Hans Haacke: *Free Exchange*, 1995, hvor det bl.a. hedder: "... It is only by reinforcing *both* state assistance *and* controls of the uses of that assistance, and in particular on the *private misuse* of public funds, that we can escape the alternative of statism and liberalism in which the ideologues of liberalism want to enclose us." O.a.

